

הַלְבוּת לִלְבָב סִימָן תְּרַנָּא

כַּגב באר הַגְּלוּלָה

תְּרַנָּא שְׁעוֹר הָדָס וְעֵרְכָה, וְכוּ ב' סְעִיפִים :

א (א) *שְׁעוֹר הָדָס וְעֵרְכָה שְׁלֹשָׁה טַפְחִים, וְשָׂדְרוֹ שֶׁל לִלְבָב אֲרַבְעָה טַפְחִים, כְּדֵי שְׂיֵהָא (ב) שְׂדְרוֹ שֶׁל לִלְבָב יוֹצֵא מִן הַהָדָס טַפַּח; (ג) בְּאֵמָה בַּת חֲמִשָּׁה טַפְחִים יַעֲשֶׂה אוֹתָהּ שְׂשָׂה, צֵא מֵהֶם שְׁלֹשָׁה לְהָדָס, וְנִמְצָא שְׁעוֹר הָדָס וְעֵרְכָה טַפְחִים וּמְחַצָּה שְׂשָׁה עֲשָׂרָה (ד) גּוּדְלִים, יוֹשְׁעוֹר שְׂדְרוֹ שֶׁל לִלְבָב (ה) י"ג גּוּדְלִים וְשְׁלִישׁ גּוּדְלִי. יוֹשֵׁשׁ מִי שְׂאוּמֵר שְׂשְׁעוֹר שְׂדְרוֹ שֶׁל לִלְבָב (ו) י"ד גּוּדְלִים. (ז) יוֹשֵׁשׁ אוֹמְרִים שְׂשְׁעוֹר הָדָס וְעֵרְכָה י"ב גּוּדְלִים וְשָׂדְרוֹ שֶׁל לִלְבָב ט"ז גּוּדְלִים (יג) גּוּדְלִים וְנִמְצָא (ח) לְבַחֲסָה: כ' יֵאֵין לְהֵם שְׁעוֹר לְמַעְלָה. יוֹשֵׁשׁ מִי שְׂאוּמֵר שְׂאִפְלוֹ הוֹסִיף בְּאֵרֶךְ הַהָדָס וְהָעֵרְכָה בְּמָה, צָרִיף שְׂצֵא שְׂדְרוֹ שֶׁל לִלְבָב לְמַעְלָה מֵהֶם טַפַּח:

תְּרַנָּא נְטִילַת הַלְלוּב וּבִרְכָתוֹ, וְכוּ ט"ו סְעִיפִים :

א מִצּוֹת אֲרַבְעָה מִיָּנִים, (א) *שִׁיטַל (ב) כָּל אֶחָד לִלְבָב אֶחָד (ג) וְשְׁתֵּי עֲרֻבוֹת (ד) וְשְׁלֹשָׁה הַדָּסִים. (ה) (וּבְקִוּוֹם הַדָּס דְּלִיקָא הָדָס פְּשָׁר (ו) סְגִי לַהּ בְּחַד (ז) וְלֹא קָטוּם) (כ"א ס"י תְּרַמְו בְּשֵׁם א"ח). (י) וְיִמְצָוּהָ לְאֶגְגָּם (ח) בְּקָשָׁר גְּמוּר, דְּהִינּוּ שְׁנֵי קָשְׁרִים זֶה עַל זֶה, מִשּׁוּם נוּי. יוֹכּוּל לְאֶגְגָּם (ט) בְּמִין אַחֵר.

א בְּרִיתָהּ סָפָה לִיב
יְכַבֵּי סִיפִין שֵׁם
בְּגִמְרָה, רֵאשִׁי תְּרִין
ב פּוֹחֵשׁ, לְשִׁשָּׁה
תְּלָאִים בְּטַפְחִים
קָטוּם ג טוּר, וְכֵן
כַּתֵּב תְּרִין בְּשֵׁם
הַחִפְסוֹת וְהַרְבֵּי
יִזְנֵה ד תְּרַמְכִין
שְׂשִׁבְכָא לַהּ דְּקָטָה
הַעֲדִיף שֶׁל לִלְבָב
מִיּוֹד רֵבִי סִרְפּוּן
שְׂעוֹר שְׂהֵא סָפָה
שְׁלֵם ח הַרִיף
וְקָטָה כְּפִיל הָעֵשׂוֹר
וְקָטָה קָטָר ו הַרִיף
וְקָטָה רֵאשִׁי
ד תְּרִין טָב

שְׂעוֹרֵי תְּשׁוּבָה

[6] דְּלֹא קָטוּם, עֵבֶה"ט. וְעַן בּוֹכְרֵי-שְׂמוּאֵל סִימָן פֶּד קָטָה אֶחָד שְׂעוֹרֵי הָרֵאשׁוֹן שֶׁל חַג לֹא נִמְצָא לְהֵם מִן הָדָס כְּשֶׁר כ"א ב' אֶחָד, כִּיּוֹן שִׁישׁ בְּנֵה מַחֲלַת, שְׁהֶאֱוִינִים וְהַרְבֵּי (וְהַטּוֹר וּמְהַרְרִיק פּוֹסְקִים פְּרִי ד'ג' בְּעִינָן אֵלָּא שְׁהַרְמַבִּין וְכִיעֵתוּ פּוֹסְקִים כְּר"ע, הַטּוֹב וְהַיָּשֵׁר לְטַל אוֹתוֹ ב' עַם שְׂאֵר

בְּאֵר הַיִּטֵּב

(6) דְּלֹא קָטוּם, וּבְשַׁעַת הַדָּס אֶפְלוֹ בְּחַד וְקָטוּם, מ"א, ע"ש: הַרְשִׁינָה כְּרִיבָה

מִשְׁנֵה כְּרִיבָה

דְּאוֹרִיתָא וְחַפְלָה דְּרַבְבִּין, וְאֶפְלוֹ לִלְבָב סָפָה אִם שְׂעוֹר שֵׁם וְחַפְלָה וְדָא, יִלָּךְ בְּיוֹם רֵאשׁוֹן לְמִקּוּם שִׁישׁ בּוֹ לִלְבָב, וּבְיוֹם-טוֹב שְׁנֵי יִלָּךְ לְמִקּוּם שְׂנֵי (מִתְּפַלְלִין) [פ"א ג]: (ב) כָּל אֶחָד, וְלֹא שְׂאֵתֵר וְטַל בְּשִׁבְלֵי פְלִם, (ג) דְּכַתִּיב 'וּלְקַחְתֶּם' לְשׁוֹן רַבִּים וְלֹא 'לְקַחְתֶּם', לְהַרְוֹת שְׁהַחִיּוּב הוּא עַל הַרְבִּים, וְלֹא מִכְּעֵי בְּיוֹם-טוֹב רֵאשׁוֹן, וְאֶפְלוֹ בְּשֵׂאֵר יָמִים בְּעִינָן לְקִיחָה לְכָל אֶחָד וְלֹא כְּמוֹ שְׂאֵתֵר אֶחָד בְּמַעֲשֵׂה שְׂלֵא תֵהּ בְּבִית-הַפְּנִינָה אֵלָּא אַחֲרָיִג אֶחָד, שְׂיִקַּח תְּשִׁלְתִּי-צַבּוֹר צְבוּר פְּלִם וְהֵם יִשְׁמְעוּ הַכְּרֵכָה וְעַנּוּ אֲמָרָן [תְּשׁוּבַת ח"ס חַא"ח סִימָן קַפ"ב]: (ג) וְשְׁתֵּי עֲרֻבוֹת, וְאִם נָטַל בַּד אֶחָד שֶׁל עֲרֻכָה, (ג) צָרִיף לְחַזֵּר וְלִטַּל יְלַבְדָּה: (ד) וְשְׁלֹשָׁה הַדָּסִים, וְאֶפְלוֹ שְׁלֹשָׁתָן (ג) קָטוּמִים שְׂנֵי-קָטוּמוֹ רֵאשׁוֹן, וּפְחוֹת מְשִׁלְשָׁה לֹא מְהַי אֶפְלוֹ לֹא הֵי קָטוּמִים: (ה) וּבְמִקּוּם הַדָּס, לְכַאוּרָה הֵינּוּ כְּשֵׁאִין מְשִׁיג אֶעֱל אֲמָרִים, אֲכַל אִם מְשִׁיג אֶעֱל אֲמָרִים יִקַּח מִשֶׁל אֲמָרִים, וּבְכַפּוּרֵי-עֶקֶב מִצְדָּד קִצַּח לְהַקֵּל בְּנֵה, וְנִרְאָה לִי דְאִין לְהַקֵּל בְּנֵה פִי אִם בְּשֵׂאֵר יָמִים (ד) וְלֹא בְּיוֹם רֵאשׁוֹן: (ו) סְגִי לַהּ בְּחַד דְּלֹא קָטוּם, וְעַן בְּשְׂעוֹרֵי-תְּשׁוּבָה בְּשֵׁם הַשִּׁיבַת דְּכַרְשִׁמְוֵאל שְׂמַעֲדָד דְּצָרִיף לְטוֹל בְּלֹא בְּרָכָה, אֲפִן מְפָרִי-מְגִדִים יִמְשׁוּצֵת-עֶקֶב מְשַׁמַּע דִּיכָל לְבָרְךָ, וְהִנֵּה הַמְגַן-אֲבָרְתָם הַכִּיָּא בְּשֵׁם הַרְמַבִּין דְּדָעְתוּ דְּאֶפְלוֹ בְּחַד וְקָטוּם יוֹצֵא, וְכַתֵּב הַמְגַן-אֲבָרְתָם דְּכִדָּא הוּא לְסַמָּי עֲלֵי בְּשַׁעַת הַדָּס; וְהִנֵּה בְּנֵה (ה) כְּנֻדָּא יִטְלוּ בְּלֹא בְּרָכָה, דְּבַחַה נִם דַּעַת יִשְׁוֵעֵת-עֶקֶב שְׂלֵא לְבָרְךָ: (ז) וּמְצָוָה לְאֶגְגָּם) וְכוּ'. דַּעַף וְקָטָה לִן דְּאִין קָטָה לְאֶגְגָּם, (ו) עַל-כֵּל-פְּנִים מְצָוָה יֵשׁ בְּנֵה) מִשּׁוּם "זֶה אֵלֵי וְאֶנְהִי" (ח) בְּקָשָׁר גְּמוּר, וְלֹא בְּעֵנִיבָה, דְּאִין זֶה קָשָׁר הַנְּאָקֵר בְּשַׁבְּתָה) יוֹם-טוֹב) וְלֹא מְקָרִי אֶגְגָּד, וְעַן בְּתְשׁוּבַת אֶגְגְּוֹרָה בְּאֶתְלָף שְׂמַעֲדָד, דְּמָה שְׂנִיגְוִין הַעוֹלָם שְׂלֵא לְעֲשׂוֹת קָשָׁר אֵלָּא עוֹשִׁין מִן עֲלֵי לִלְבָב בְּמִין בִּיחִיד וְתוֹחֲבִין הַלְלוּב בְּיוֹם, נִם זֶה בְּכָלֵל קָשְׁרִים, עַן שֵׁם: (ט) בְּמִין אַחֵר, וְלִית בְּהַ מִשּׁוּם בַּל תוֹסִיף, דְּבִינָן דְּאִין חֲרִיבָה

שְׂעוֹר הַיִּטֵּב

(6) וּבְקָרִיבָה סָפָה בְּנֵה, וְלֹא רֵאָה אִם תְּרִיטְפָא. וְעַן בְּכַפּוּרֵי-עֶקֶב שְׂשִׁאֲרֵף בְּעִינָן זֶה: (ג) וְקָטָה: (ג) אֲחֵרוּנִים, וְכָל הַסְּמִלִים שְׂפַחֵת לְמַעְלָה אוֹדוּתִיָּהּ הוּא וְקָטָה בְּתוֹף שְׁעוֹר זֶה [ח"א וּפְשׁוּט]: (ד) לְעִיל בְּסִינָן חַרְבֵּט סְעִיף ה: (ה) פְּרִי-מְגִדִים: (ו) פְּנָתָה: (ז) בְּרִי-יִוִּסְף בְּשֵׁם כְּנֶסֶת הַגְּדוּלָה וּבִית-דָּוִד: (ג) עַן בְּכִיּוֹדוּסָף בְּשֵׁם הַמְּגִיד-מִשְׁנֵה דְּבַקּוֹר הֵינּוּ שֶׁל הַרְמַבִּים וְהַמְּצוּרָה שְׁלֹשָׁה מִשִּׁים הַפְּסַק כְּרִבִי טַרְפוֹן וְלִהְיֵי מְכַשִׁיר בְּקָטָה רֵאשׁוֹן, וְרִבִי סִרְפִין מְכַשִׁיר בְּשִׁלְשֵׁת קָטוּמִים, וְכֵן סָתֵם לְעִיל בְּסִימָן תְּרַמְו סְעִיף א דְּבַחַה רֵאשׁוֹנָה הַסְּמִימִת, עַן שֵׁם. וְהַפְּרַט בְּשֵׂאֵר יָמִים בְּנֻדָּא יֵשׁ לְהַקֵּל וְלַבְרָךְ בְּסִרְפִין, דְּיִדְעֵי דְּקָטָה רֵאשׁוֹן פְּסוּלוֹ מִשּׁוּם הַרְוֵי, וְיִדְעֵי דַּעַת הַרְבִּיבִים הוּא דַּעַת רַב הַפּוֹסְקִים כָּל הַיָּכֵא הַפְּסוּלוֹ מִשּׁוּם הַרְוֵי פְּשָׁר בְּיוֹם-טוֹב שְׁנֵי: (ד) וְלֹא בְּיוֹם רֵאשׁוֹן הוּא דְּאוֹרִיתָא, וְהַפְּרַט לִפִּי דַּעַת הַכַּרְשִׁמְוֵאל הַטּוֹבָא בְּשְׂעוֹרֵי-תְּשׁוּבָה שְׂלֵא לְבָרְךָ, בְּנֻדָּא יֵשׁ לְחַזֵּר לְקַח טְאֲמָרִים כְּדֵי שְׂיִכָּל לְבָרְךָ: (ז) אִף דְּפּוֹרֵי-מְגִדִים כַּתֵּב דְּמִשְׁמַע מְפָרִי-אֲבָרְתָם הֵאָף בְּנֵה יִיכָל לְבָרְךָ, לְמַעֲשֵׂה לֹא נִרְאָה לְהַדוֹת כֵּן, דָּבַר הַפּוֹסְקִים אִין סוֹבְרִין פְּרַמְכִין, וְכַתֵּב שׁוֹיִן הַיִּשְׁוֵעֵת-עֶקֶב עִם הַכַּרְשִׁמְוֵאל שְׂלֵא לְבָרְךָ, וְהַפְּרִי-מְגִדִים יַחֲדִי לְבִפְיָהּ, וְיִם שְׂבַחֵת דְּמִשְׁמַע מְפָרִי-אֲבָרְתָם, לֹא יִדְעֵי מְקוּמוֹ, כִּי מִשּׁוּם הַכַּתֵּב וְכִדָּא הוּא לְטַיֵּף עֲלֵי בְּשַׁעַת הַדָּס, וְאִם יִיכָל לְבָרְךָ? וְאֶפְשָׁר בְּשֵׂאֵר יָמִים וְהַפְּרַט פְּשָׁר לְרַב פּוֹסְקִים, אֶפְשָׁר דִּיכָל גְּסִינָן לְבָרְךָ, וְצָרִיף עִיז: (י) וְקָטָה:

א (א) שְׁעוֹר הָדָס וְעֵרְכָה שְׁלֹשָׁה טַפְחִים⁽¹⁾. וְאִם הָעֵלִין שְׁלֹשָׁה יוֹצֵאִין (ב) לְמַעְלָה מִן הָעֵץ, צָרִיף שְׂיֵהִיָּהּ בְּעֵצֵם הָעֵץ שְׁעוֹר זֶה⁽²⁾ [רִיטְב"א]: (ב) שְׂדְרוֹ שֶׁל לִלְבָב⁽³⁾ וְכוּ'. הֵינּוּ (ג) לְכַר מְהַעֲלִין הַיִּצְאִין לְמַעְלָה לְאֶחָד שְׂבַחֲתָה הַשְּׂרָרָה⁽⁴⁾. וְלֹאֲרֵךְ הָעֵלִין לֹא נִמְן שְׁעוֹר: (ג) בְּאֵמָה בַּת חֲמִשָּׁה טַפְחִים⁽⁵⁾ וְכוּ'. הַמְּסַפֵּר כַּבָּאֵר דְּכָרִיב, שְׂאִין צָרִיף שְׁלֹשָׁה טַפְחִים בְּיוֹנִים שְׂהֵם שְׂשָׂה בְּאֵמָה, אֵלָּא אִם לֹאֲרֵךְ אִמָּה קָטָה שְׂהִיא בַּת חֲמִשָּׁה טַפְחִים בְּיוֹנִים וּמְחַלְקִין אוֹתָהּ לְשִׁשָּׁה טַפְחִים קָטָנִים, וּמְחַצָּה מִהֵן הוּא שְׁעוֹר הָדָס וְעֵרְכָה, וְנִמְצָא שְׁשִׁלְשָׁה טַפְחִים הָאֵלוֹ הוּא רַב טַפְחִים וּמְחַצָּה בְּיוֹנִים: (ד) גּוּדְלִים. פְּרוּשׁ, רַחֵב גּוּדְלִי שֶׁל אֶדָם בְּיוֹנִים⁽⁶⁾, שִׁישׁ כָּלֵל טַפַּח אֲרַבְעָה מֵהֶם: (ה) י"ג גּוּדְלִים וְשְׁלִישׁ גּוּדְלִי. דְּטַפַּח שֶׁל לִלְבָב הַנוֹסֵף הַנָּ"ל הוּא גַּם-כֵּן טַפַּח קָטָן לְדַעַת זֶה, שְׂהוּא פְחוֹת מִטַּפַּח בְּיוֹנִי שְׂמַחֲזִיק בְּעֵלְמָא אֲרַבְעָה גּוּדְלִים, כְּשְׂעוֹר שְׂהוּת שְׂהוּא שְׁנֵי שְׁלִישֵׁי גּוּדְלִין וְהִי"ב שְׁלִישֵׁי גּוּדְלִי הוּא אֲרַבְעָה גּוּדְלִין, וְנִמְצָא שְׂטַפַּח זֶה מַחֲזִיק רַב שְׁלֹשָׁה גּוּדְלִין וְשְׁלִישֵׁי, וְעַם עֲשָׂרָה גּוּדְלִין הַנָּ"ל הוּא כִּפֶּף הַכֵּל י"ג גּוּדְלִין וְשְׁלִישִׁים: (ו) י"ד גּוּדְלִין. סְבִירָא לַהּ דְּטַפַּח הַנוֹסֵף בְּלִילָב הוּא טַפַּח בְּיוֹנִי שְׂמַחֲזִיק אֲרַבְעָה גּוּדְלִין, וְנִמְצָא שְׂכֶסֶף הַכֵּל הוּא י"ד גּוּדְלִין: (ז) יוֹשֵׁשׁ אוֹמְרִים שְׂשְׁעוֹר וְכוּ'. סְבִירָא לַהּ דְּשְׁלֹשָׁה טַפְחִים הַנָּ"ל וְכֵן הַטַּפַּח שֶׁל לִלְבָב הַנָּ"ל הוּא טַפְחִים בְּיוֹנִים שְׂכֶפֶל אֶחָד מַחֲזִיק אֲרַבְעָה גּוּדְלִין⁽⁸⁾: (ח) לְבַתְּחִלָּה. (ג) וּבְדַעַבְדֵי דִי הַלּוּב י"ג גּוּדְלִין וְשְׁלִישֵׁי, נִהְדָּס וְעֵרְכָה בְּעֲשָׂרָה גּוּדְלִין⁽⁹⁾, וּפְחוֹת מִזֶּה פְּסוּלוֹ בְּדַעַבְדֵי⁽¹⁰⁾ (ד) כָּל שְׂבַעֵת הַיָּמִים⁽¹¹⁾. כַּתֵּב בְּתוֹלְעֵת-עֶקֶב: עַל-פִּי הַסּוֹד יֵשׁ לְטַל שְׂדְרָתוֹ שֶׁל לִלְבָב כְּלָפִי קָטָן⁽¹²⁾ וְכִי הַלּוּב כְּלָפִי חוּץ, (ס) וְהַכִּי נוֹהֲגִין:

א (א) שִׁיטַל. בְּיוֹם-טוֹב רֵאשׁוֹן יוֹתֵר טוֹב לִילָף לְמִקּוּם שְׁעִישׁ בּוֹ לִלְבָב מִלִּילָף לְמִקּוּם שְׂמַחֲזִילָין, לְהַלּוּב בְּיוֹם רֵאשׁוֹן הוּא

הלכות לולב סימן תרנ תרנא

ביאורים ומוספים

סימן תרנ

שיעור הדס וערבה

[משנ"ב ס"ק א]

שיעור הדס וערבה שלשה טפחים (ו) וכו', כעצם העץ שיעור (ה).
(1) ושיעורים אלו של הדס וערבה, כתבו הקרית ספר (הל' לולב פ"ז) והלבוש (ס"א) שהם מדאורייתא, והם בכלל דברי הגמ' (סוכה ה, ב) שיעורין וכו' הלכה למשה מסיני.

ואף שיעור טפח ששדרו של לולב צריך להיות גבוה מן ההדס, כתבו הקרית ספר והלבוש (שם) שהוא דאורייתא, [וכדעת תוס' (שם ז, ב ד"ה סיכך), וראה בפני יהושע שם שביאר מה ההוכחה שהוא דאורייתא]. אכן, דעת הערוך לנר (נדה כו, ב) שהשיעור זה הוא רק מדרבנן, ובש"ת דברי יציב (ח"ב סי' רסט ס"ק ד) רצה החילה לומר שהוא מדרבנן, על פי המבואר במשנה (סוכה כט, ב) שהטפח הרביעי בלולב הוא כדי שיוכל לנענע בו, והרי הנענע עצמו הוא מדרבנן, ובסוף דבריו נוסח לומר שהוא מהלכה למשה מסיני.

(2) ואף אם נשרו העלים שבראש בעץ או שבתחתיתו, דעת הערוך השלחן (ס"א) שבין שהותרה אמרה 'ענף עץ עבות', אם כן העיקר הוא העץ וכל חלקי העץ מצטרפים לשיעור, גם העץ התחתון שאין בו עלים, וכן דעת החזו"א (א"ח סי' קמו ס"ק ח) שכל העץ מצטרף לשיעור שלשה טפחים.

ולענין האם חלקים אלו מצטרפים לשיעור עבות, ראה לעיל (סי' תרמו ס"ק יח) שהבאנו את דעות הפוסקים בזה.

ובאופן שקנה ההדס רך כמו ירק, ראה מה שהבאנו בשערי צדק לעיל (שם ס"ק ד) האם חלק זה מצטרף לשיעור שלשה טפחים.

[משנ"ב ס"ק ב]

שדרו של לולב (ב) וכו', לאמר ששלושה טפחים (ה).

(3) ואפילו אם הוסיף באורך ההדסים, הביא השו"ע להלן (ס"ב) שיש מי שאומר שצריך שיצא שדרו של הלולב למעלה מזה טפח, וכתב החיים וברכה (אות קמא) שלכתחילה יש לחוש לדעה זו. והכף החיים (ס"ק ט) הביא שיש אומרים שהעיקר הוא כדעה הראשונה שאם הלולב הוא כשיעורו, יכולים שני המינים להיות גבוהים יותר ממנו, ולכן בדיעבד אינו מעכב, אכן מסקנתו, שדעת רוב הפוסקים שלעולם צריך שיצא הלולב טפח מעליהם.

וביום טוב שאינו יכול לקצוץ את ההדס והערבה משום 'תיקון מנא', כתב בהלכות חג בהג' (ארבעת המינים פ"ג הע' 3) שימשוך את החלק התחתון של ההדסים והערבות כלפי מטה כך שראש הלולב יבלוט מעליהם טפח.

(4) וכן כתב החזו"א (א"ח סי' קמו ס"ק כג) שמתחילין למנות ממקום שמתאחדין ב' התימות, והיינו ממקום שכלה השררה.

ומהיכן מורדים שדרו של הלולב בתחתיתו, דעת החזו"א (שם ס"ק כד-כז) שהחלק התחתון של הלולב שאינו מכוסה בעלים אין שמו 'לולב' [שהמקומות המגוללים בלולב נקראים 'אופתא'], ולכן אינו מצטרף לשיעור ארבעה טפחים, וכן הביא הביה"ל לעיל (סי' תרמה ס"ב ד"ה וערוך) בשם הרשב"א חר"ן שמקוב זה שמו 'אופתא', אכן, דעת הביה"ל (שם) שאם רוב הלולב מכוסה בעלים אפשר שאין להחמיר, ובדעת הגר"א הסתפק הביה"ל בזה, ונשאר בצ"ע.

[משנ"ב ס"ק ג]

כאמה פת תמשה טפחים (6).

(5) בצורת המדידה של אמה בת המשה טפחים, ראה מה שכתבנו לעיל (סי' שצו ס"ק ג).

[משנ"ב ס"ק ד]

ד"ה גודל של אדם בינוני (6).

(6) וכן כתב לעיל (סי' יא ס"ק יט, וסי' תקפו ס"ק נד), שמדידת האגודל בכל מקום היא בשל אדם בינוני, וכן הביא בביה"ל לעיל (סי' תרלג ס"א ד"ה למעלה) בשם הר"א בן הרמב"ם, שהאצבע המזכר הוא הגודל מאיש בינוני ביצירה, לא ננס האיברים ולא גודל האיברים ולא רך בשנים, אלא ממוצע היצירה שהגיע לתכלית הנידול, והוא בן ל"ה שנה או יותר, עכ"ל, וכתב הביה"ל שם, שהוא נפקא מינה לכמה דברים.

ובאופן מדידת האגודל, כתב לעיל (סי' יא שם וסי' תקפו שם) שמודדים אותו בפרק העליון במקום הרחב באמצעו, והכף החיים (ס"ק ד) כתב, שיהיה האגודל בשעת המדידה עומד כברייתו, ואין להרוק אותו, מפני שאז הוא מתרחב.

ושיעור האגודל במידות זמנינו, לדעת החזו"א (במכתב, בספר שיעור נקודה עמ' ח) הוא 2.5 ס"מ. [ובהקדמה לשיעורים של תורה כתב הגר"י קניבסקי שידוע שדעת החזו"א ששיעור אגודל הוא בערך 2.4 ס"מ]. ולדעת הגר"ח נאה (שיעורי תורה ח"א סי' ג אות כה) הוא 2 ס"מ [ובספר מדות ושיעורי תורה (פ"ה הע' 81) הביא, שהשיעור של האגודל לפי שיטת הגאונים והרמב"ם הוא בערך 1.9 ס"מ, הביא שאמר לו הגר"שז' איערבך, ששמע מכבר שהגר"ח נאה הפריו במידותיו בשיעור האגודל, אבל הוא עצמו אינו יכול להחליט על כך, כי אינו מתמצא במשקל הדרהמים העתיקים, ומצהה לפרסם את השיעורים המדויקים].

המנהג למעשה, דעת הגר"שז' אלישיב (יבקש תורה, ארבעת מינים עמ' 22) שנמנהג ישראל מקדמת דנא הוא כשיעור הגר"ח נאה, וכן דעת הגר"שז' איערבך (הליכות שלמה פסח פ"ט ס"ח דבר הלכה אות טז) שיעקר המנהג בזה הוא כפי השיעור הקטן, והוא השיעור שהתקבל בישראל, וכן נהוג בירושלים מקדמת דנא, אלא שכתב שם שני"מ לענין שיעור דאורייתא ראוי להחמיר כשיעור החזו"א, מאדך, דעת הגר"י קניבסקי (קריינא דאיגרתא ח"ב סי' שצו-שצו) שמנהג ירושלים להקל היה רק בשיעור הפרשת חלה ורביעית שהן מרובנן, אבל לא בשיעורי דאורייתא, והוסיף שמעולם לא שמענו שבירושלים היו נוטלים לולב ששיעורו רק 32 ס"מ, אכן, דעת הגר"שז' זאנר (שו"ת שבט הלוי ח"ח סי' ג) שמעיקר הדין יש לנהוג בשיעור הגדול, אך כיון שיש מקילים לנהוג כשיעור הקטן, לפיכך מנהג כן בדינים דרבנן אין מנזיחין אותו.

והגר"י טוקציינסקי (עיר הקודש והמקדש, ח"ד פ"א אות ג) קבע על פי מידות הר הבית, שהאמה היא 60 ס"מ.

[משנ"ב ס"ק ה]

כסף הפל"ג גודליון ושל"ש (7).

(7) ולפי מידות זמנינו, שיעור שלש עשרה אגודלים תל"ש שדא אורך הלולב בדיעבד, לדעת החזו"א שיעורו הוא 32 ס"מ, ולדעת הגר"ח נאה הוא 26.6 ס"מ. ושיעור עשרה גודליון שהוא אורך ההדס וערבה בדיעבד, לדעת החזו"א (שיעורין של תורה שיעורי המצוות אות ד) שיעורו הוא 24 ס"מ, ולדעת הגר"ח נאה (שיעורי תורה ח"א סי' ג אות מא) הוא 20 ס"מ.

[משנ"ב ס"ק ז]

הוא טפחים בינונים שכל אדם יתקין ארבעה גודליון (8).

(8) ולפי מידות זמנינו, שיעור 12 אגודלים שהוא אורך ההדס והערבה, לדעת החזו"א (שיעורין של תורה שיעורי המצוות אות ד) המשך במילואים עמוד 87

מילואים הלכות לולב סימן תרמט המשך מעמוד קודם

וספק שמא אינו פסול אף ביום טוב ראשון. אך יש אומרים שאם מכרך על זה הדיורו כמולול ביום טוב שני.
(87) וכטעם דעה זו, ביאר השריע הרב (סכ"א) שכיון שאין אנו נוהגים בו קודש אלא שלא לולול במנהג אבותינו שהיו בזמן שקידשו על פי הראיה, לכן אין אנו מצוים אלא שלא לולול בעיקר קדושת היום, אבל דברים שאינם מדין היום טוב, אלא הן מצוות הנהגות באותו היום שהיו ט"ו תשרי ואינם פסולים אלא ביום טוב הראשון בלבד, אין זה לולול אם לא ינהגו כן ביום טוב שני.

ולגבי השופרות הפסולים לתקוע בהם בראש השנה, כתב לעיל (סי' תקפו ס"ק פח) שהם פסולים בין ביום טוב הראשון ובין ביום טוב שני. וביאר המג"א (שם ס"ק כה, על פי הסבר המחצה"ש שם) שאינו דומה לארבעת המינים שבהם פסולי היום הראשון ניטלים בשני, משום שפסולים אלו כשרים לשאר ימי החג ואנו בקיאים בקביעות החדש החדשים שהיום הראשון הוא העיקר, מה שאין כן בשופר, שממנו נפטר אם היום הראשון עיקר ודיום חול, אין צריך לתקוע כלל, וכל מה שאנו חוקקים בשני הוא משום שמנהג אבותינו בדינו לעשות שני ימים מספק שמא היום השני הוא ראש השנה, ואם כן צריך לדקדק שיהיה כשר כדין ביום הראשון.

וכן לגבי מצה גזולה, פסק לעיל (סי' תנ"ד ס"ק יד) שאף בליל יום טוב שני אינו יוצא בה ידי חובה, וטעם החילוק ביאר בשו"ת שאגת אריה (סי' צה) כעין דרכו של המג"א הנ"ל. [ראה שם שהבאנו דבריו בהרחבה].

(88) אכן, לענין פסול חסר, כתב לעיל (סי' תרמח ס"ק ח, ושע"צ שם ס"ק ו) שנקב מפולש ולא חסר או נקב חסר פחות מכאסר ואינו מפולש, מותר ליתול ביום טוב שני בברכה, משום שבאופנים אלו יש דעות שהאתרוג כשר גם ביום טוב ראשון, אבל נקב חסר ומפולש אין ליתולו בברכה גם ביום טוב שני.

ללולב, כיון שאין שימוש זה מונע את השימוש לטאטא הכית. אמנם לשוחף את הלולב וההדס בשריפת חמץ, מותר רק אם יבשו לגמרי ואינם ראויים לריח או לטאטא, שאז פקעה מהם קדושת שביעית].

ובערבות לכל הדעות אין קדושת שביעית, לפי שאין קדושת שביעית בעצים, כמבואר בגמ' (סוכה מ, א).

[שע"צ ס"ק מח]

דלא נפסל אלא קרבניו⁽⁸⁴⁾.

(84) ואם נפלו רוחותיו על חוטמו של האתרוג, מבואר בבית הלל לעיל (סי' תרמח ס"טו ד"ה נפל) שיהא כהחומר בחוטמו היא רק בחזיתו ושניו מראה שניכר לעינינו ולא במבטל, ונשאר בצריך עיון.

[משנ"ב ס"ק מח]

והנזית פוסלת נכרי⁽⁸⁵⁾.

(85) אכן, לענין חזוית בשאר הימים, כתב בשע"צ לעיל (סי' תרמח ס"ק נד) שיש לסמוך להקל כדעת המבי"ט שדוקא שתי אבעבועות נחשבות לחזוית [שלא כדעות שאף אבעבועה אחת כל שנראית לכל אדם לעין בלא הסתכלות נקראת חזוית], כיון שכמה אחרונים העתיקוהו להלכה, וראה במשנ"ב שם (ס"ק מט) הדעות בזה ומה שביארנו בדבריהם.

[משנ"ב ס"ק נ]

דיש דעות פפוסקים, דכיון דאנו עושין משום ספקא דיומי, אפ"ש דדינו קראשין⁽⁸⁶⁾, או דכיון דאנו בקיאים בקביעה דתקא דינו לשאר ימים⁽⁸⁷⁾, לכן נישלחין בדליקא אחר ולא מקריכין⁽⁸⁸⁾.

(86) ודבר הפסול מחמת מחלוקת הפוסקים שלא הוכרעה לדינא, כתב הכף החיים (ס"ק פז) בשם הפמ"ג שלבאורה יכול לברך עליו ביום טוב שני, שהרי אפשר לברך כשיש ספק ספיקא [ספק שמא אינו יום טוב

הלכות לולב סימן תרנא המשך מעמוד קודם

(10) ואף שפסול יחסי כשר בשאר ימים, כתב לעיל (סי' תרמט ס"ק מז) שצריך שישאר בכל אחד כשיעורו.

(11) ושיעורו למעלה מזה, כתב השריע להלן (סי' ב) שאין להם שיעור ואף שיהיה ארוך ביותר, כשר. ומבואר במג"א (סי' תרעב ס"ק ג) שיש הידור מצוה לקחת לולב ארוך, שכן כתב לענין המדליק נרות חנוכה בנרות שעה, שכשהם ארוכים הם נאים יותר, כמו נרות יום הכיפורים ולולב ואתרוג וכיוצא בו. ובספר שיעורי תורה (להגרי"ח נאה ח"א סי' ג) הביא את דברי המג"א שגם בלולב יש הידור באורכו, הוסיף, שאין מעלה בכך שהלולב יהא ארוך מדי, אלא רק כשיעור שנתן לו הידור, שנראה נאה יותר. עוד כתב, שגם מה שכתב הטורי אבן (הגיה"ז, א) לגבי ציצית ולולב, שאם הם גדולים יותר משיעור מצוותם אין זה נחשב למצוה יותר מאם נטל כפי הראוי לשיעורם, כותבו באופן שהוא מוסף יותר ממה שצריך להידור כדי שיראו נאים [וכתב שם, שכדי לקנות לולב ארוך יותר יש להוסיף עד שליש בדמיון].

[משנ"ב שם]

יש לטל שדרתו של לולב קלפי פניו⁽¹²⁾.

(12) וכן כתב לקמן (סי' תרנא ס"ק מז) בסדר הנעושים, ששררו של לולב יהיה לצד פניו, עין שם.

שיעורו הוא 30 ס"מ, ולפחות 29 ס"מ [ומה שכתבו שני שיעורים הוא משום שלכתחילה צריך לחוש ולשער בטפחים שחוקים כמבואר במשנ"ב לעיל (סי' תרל"ג ס"ק ב) ובשע"צ שם (ס"ק ב), וראה בשיעורין של תורה אות א ובהע"י שם], ולדעת הגרי"ח נאה (שיעורי תורה ח"א סי' ג אות מא) שיעורו הוא 24.5 ס"מ, ולפחות 24 ס"מ. ואמנם לענין דין עבות שבדיעבד כשר גם כשרק רובו יהיה משולש, וכמבואר לעיל סי' תרמו ס"ק יח, לדעת החור"א כשר כשיש 17 ס"מ עבות, ולהגרי"ח נאה כשר כשיש 14 ס"מ. וראה מה שכתבנו לעיל (שם הע"י 26) שיש אומרים שצריכים רוב הנראה לעינינו].

ולפי מידת זמנינו, שיעור ששה עשר אנדלים שהוא אורך הלולב לדעת החור"א (שיעורין של תורה שם אות ו) שיעורו הוא 40 ס"מ ולפחות 39 ס"מ, ולדעת הגרי"ח נאה (שיעורי תורה שם אות ז) שיעורו הוא 32.7 ס"מ, ולפחות 32 ס"מ.

[משנ"ב ס"ק ח]

וקדיש עבד די הלולב ב"ג גדלין ושליש, והנ"ס ונבנה בעש"ה גדלין⁽⁹⁾, ופחות מזה פסול אפלו בדיעבד⁽¹⁰⁾ כל שבעת הימים⁽¹¹⁾.

(9) ולעיל (ס"ק ה) ביארנו שיעורים אלו לפי מדות זמנינו.

מילואים הלכות לולב סימן תרנא המשן מעמוד קודם

סימן תרנא

נטילת הלולב ובקרתו

[משנ"ב ס"ק א]

וכיום טוב שני ילך ללקום שניאי מתפללין⁽¹⁾.

(1) וביאר הפני"ג (א"א בפתחה) שמין שאנו בקיאים בקביעות החדש, ויודעים בוודאות שזה היום השני של החג, ואם כן הספק הוא רק ספק דרבנן, לכן ילך למקום שדאי מתפללים, משום שתפילה ודאית עדיפה על ספק לולב ביום טוב שני.

אמנם, לגבי תקיעת שופר, הביא בשערי צדק לעיל (סי' תקצ"ב ס"ק ב) שהפני"ג מוסתפק מה דרך ביום טוב שני כשלפניו שתי עירות באחת בקיאים בתפילת מוסף וממילא התפילה ודאית שם, ובעירייה השניה ספק אם יש שופר, ולא הכריע הספק (שונה הלכות ס"א).

ואם יוכל להביא את השופר [או הלולב] ממקום אחר על ידי גברי וקיימם שניהם, כתב במשני"ב שם (ס"ק ב) שמותר לשלוח הכרי שביא לו את השופר מחוץ לתחום, כיון שהאמירה לנכרי היא שבות ואיסור תחומין הוא גם שבות, ואם כן אמירתו לנכרי היא שבות ושבות במקום מצוה.

[משנ"ב ס"ק ב]

להורח שנתקיים הוא על הרבים⁽²⁾.

(2) ואף שנטילת לולב היא מצוה שכגופו כתפילין ושופר שלא שייך בזה שליחות, ואם כן הקשה הכפות תמרים (סוכה מא, ב ד"ה נמרא) מה היה ההוא אמנא שיציא אחד את הרבים, וביאר החתם סופר (סוכה כט, ב ד"ה ד"ע, מא, ב ד"ה ולקחנתם) שהיא שהמצוה היא על בית דין הגדול כספירת היובל, הנצי"ב (מרומי שדה, סוכה כז, ב ד"ה והאון) תירץ שהיא שבשאר ימים שאין דין ילכם יטלו שנים יחד ולא כל אחד לבד.

[משנ"ב ס"ק ד]

ואפילו שלשמן קטומים שנקטמו ראשון⁽³⁾.

(3) בגדר ובפרטי דין הדס שנקטם ראשו, ראה לעיל (סי' תרמו ס"ק כט ו-ל) ובמה שכתבנו שם.

[משנ"ב ס"ק ז]

ומצנה לאגדים⁽⁴⁾ וכו', על-פל-פנים מצנה וש כנה⁽⁵⁾ משום ז"ה א"ל ואגדהו⁽⁶⁾.

(4) ואם אגדו בתי דעת הרמ"א לעיל (סי' תרמט ס"א) שכשר, אך מימי הביא במשנ"ב שם (ס"ק יד) את דעת המג"א שלכתחילה לא יאגדו גוי, משום שכל שאינו מחויב בדבר אינו ראוי לתקנו. והוסיף במשנ"ב שמשמע זה גם אשה לא תאגד לכתחילה את הלולב, ובשערי צדק (שם ס"ק טו) כתב שלכן גם קטן, לא יאגד לכתחילה את הלולב, ואם אגדה אם אפשר יתירו ויאגדו שנית.

ולאגד את הלולב בלילה, המהרש"ם בדעת תורה (סי' תרנא ס"א) כתב לדון בזה, וציין לדבריו בסי' יח ס"ק א, שם הביא לענין קשירת ציצית שיש אומרים שאין לקשורה כלילה כיון שלילה אינו זמן ציצית, אכן, בהגהה בספר חיים וברכה (אות שכד) כתב, שמותר לכתחילה לאגד את הלולב בלילה אף לאוטרם קשירת ציצית בלילה, והמה למדו שמבואר בפוסקים שאגדים את הלולב בערב יום טוב, אף שאין זה זמן מצוותו, וכן מובא בשם הגר"י קניבסקי (ארחות רבנו ח"ב עמ' רעט) שכשתל יום טוב ראשון של סוכות בשבת, היה אגד את הלולב במצויי שבת, וראה בדברי הגר"ח"פ שייברג (משמרת חיים ח"ב ציצית סי' יד) שהילך בין קשירת ציצית שיש אומרים שאסורה כלילה כיון שאין זה זמן מצוותה, לעשיית סוכה שמותר לבנותה קודם החג אף על גב שאין זה זמן מצוותה.

(5) ומצות סי' זו שנלמדת מהפסוק יזה אלי ואנוהו, לדעת הריטב"א (סוכה יא ב ד"ה וא"י) היא מדרבנן, שהרי במצוה דאורייתא אין לחלק בין לכתחילה לדיעבד, מאיך, בדברי הראב"ד (בהשגותיו על הבעל המאיר סוכה ו, א בדפי הרי"ף) מבואר שמוצה זו היא מדאורייתא, וכן הובא כשד חמד (ח"ב כללים מערכה ז אות יב) בשם ספר הסידים (סי' תתעח), (ראה בדברי השד"י חמד (שם) שהאריך בהבאת שיטות הראשונים הפוסקים מה, וכשרית באר דוד (סוף סי' י ד"ה ובהו אתי שפיר) כתב ליישב כיצד שייך בדאורייתא לכתחילה ודיעבד, ונפק"מ בזה ראה מה שכתב בשו"ת חתם סופר (אורח סי' קפד), הביאו הביה"ל לעיל (סי' תרלח סי' ב ד"ה כל שמונה).

(6) ובגדר יזה אלי ואנוהו במצות איגוד ארבעת המינים, ביאר בשו"ת אבני נזר (אורח סי' תלג אות ב-ג, וסי' תצב אות ב-ד) וכן דעת הגר"ז מבריסק (יחידושי הגר"ז מנחות כז, א, מוה"ר חנניס ח"ב סי' קיט), שאין חיוב האיגוד מפני שעל ידי כך יש בארבעת המינים יותר נוי כמו ביום קל ואנוהו של שופר שעל ידי הנו השופר יותר נאה וכן בלולב, אלא שלומדים מהפסוק יזה אלי ואנוהו שצריך לקיים את המצוות באופן המוכרח ביותר, וכיון שבלולב יש חן של ילקיחה תמה ליתלם כאחד, כשנטל את המינים אגודים יחד נחשב יותר לילקיחה תמה, ובכך מקיים מצוה מן המוכרח.

[משנ"ב ס"ק ח]

קקשר גמור⁽⁷⁾ וכו', ד"אן נה קש"ד הנאק"ר בקשבת⁽⁸⁾ ויח"ט טוב⁽⁹⁾ וכו', קמין ב"ית"ד ותוקבין הלולב ב"ט⁽¹⁰⁾, גם זה בכלל קש"ר⁽¹¹⁾.

(7) ומשמע זה כתב הביכורי יעקב (ס"ק ח) [הביא המשני"ב להלן (סי' תרנד ס"ק ה)], שיעשה את הקשר מהדוק חוק באופן שלא יוכל להציא ולהכניס את ההדס והערבה מבלי להתיר הקשר, שאם לא כן אינו נחשב לקשר גמור, ואף שבמשנ"ב בהמשך הביא שגם על לולב העשויים כמין בית יד הנקרא 'קישקלך', מועיל לאיגוד אף שאפשר להוציא ולהכניס את המינים בעת איגודם, ראה מה שכתבנו על דבריו בהמשך.

(8) אכן, קשירה גמורה אסורה ביום טוב, ואף שהקשירה של הלולב היא לזמן, ופסק בשו"ע לעיל (סי' שיו ס"א) שקשר שאינו של קיימא ואינו מעשה אומן מותר לקשרו לכתחילה, [וכמו שפסק בב"ה"ל (שם) ס"ד ד"ה שאינם] שבמקום צורך יש להקל שקשירה אף ליותר מיום אחד אינה נחשבת לקשירה של קיימא, אך כבר כתב רש"י (סוכה לג, ב ד"ה הותר), וכן כתב השו"ע הרב (סי' שכו) שאינו מתכוון להתיר את קשר הלולב עולמית, דינו כקשר של קיימא, וכן דעת הגר"י קרליץ (חוט שני שבת ח"ב פליד סוף ס"ק ב) והגר"ש אלישיב (נשמת אברהם מהד"ב ס"ק א) שקשר שאדם זקוק לו לזמן קצר אך יודע שלמעשה לא יתירו לעולם דינו כקשר של קיימא, [וראה מה שכתבנו בהרחבה לעיל (סי' שיו בהקדמת המשנ"ב ובס"ק ה)].

(9) ומקור הדבר שצריך קשר הנאסר בשבת יום טוב, הביא הב"י (ריש הסימן ד"ה כתב המורכ"ב) את דברי המרדכי (סוכה פ"ג סי' תשמח) שכתב בשם הרא"ם (וראים השלם סי' תכב), שנלמד מהדברייתא (סוכה לג, ב) דתנא יוהר אגדו ביום טוב אגדו באגדה של ירק, ומשמע שבוהל יש לאגדו אגד שנאסר בשבת יום טוב.

(10) ולענין איגוד הערבה לאלו הנהגים להחליפה כל יום, ראה לקמן (סי' תרנד ס"ק ח).

(11) אכן, כל דבריו נאמרו באופן שתחוב את הלולב ההדס והערבה יחד בתוך בית קיבול אחד של אריגת עלי הלולב, שעל ידי כן הם מהתקיים היטב ויש בוה גם נוי הרבה, שכך כתב בשו"ת אגורה באהלך (סי' לג) 'שאין מירה דוקא ב' קשרים, אלא שב' קשרים יש נוי וכן הם

מילואים הלכות לולב סימן תרנא המשך מעמוד קודם

הנאטר כשבת ויום טוב, ולכן כתב שאם רוצה לעשות טבעות [כדעת הפמ"ג והערך השלחן], למטה מאותם הטבעות יאגוד את כל המינים יחד קשר על גבי קשר, ונהוסיף, שהקשר חייב להיות חוק ומהודק כאופן שלא יוכל להציא ולהכניס את ההודס והערבה בלי התרת הקשר, שאם לא כן אינו מחשב לקשר. והכף החיים (סי' יא) כתב שלכתחילה נכון לעשות כן, וכן דעת הגרי"ש אלישיב (אשרי האיש פל"ב אות טו) והגר"י קרליץ (ארבעת המינים למנהדרין עמוד קנ"ד) שהנהוגים ליטול את המינים אגודים ב'קרישקל', ויסיפו עוד חיבור של שני קשרים זה על גב זה, כדי לקיים מצות אגוד כהלכה.

מהודקים היטב, ולכן כשנכנסים ג' מינים ונך הארוג הזה יהיו מהודקים היטב ויש לו נוי הרכה למה לא יוכשר הדרי זה כאילו קשר בהרכה קשרים. אבל ב'קרישקל' של זמנינו שעושים בית קבול להודסים לחוד ולערבות לחוד ובאמצע מניחים הלולב, שהלולב אינו תקוע בתוך האגוד בחחק, לא ביאר דעו. אכן, דעת הפמ"ג (סי' תרנ"א ס"ק א) שעושים קשר וסמוך לקשר טבעת ושם נותנים את הערבה. וכעין זה כתב הערך השלחן (סי' י"ז) שעושים ג' חללים וכל מין ומין נחבב בחללו, אלא שעל דעת אלו הקשה הבכורי יעקב (כאן סי' ח) שהרי צריך לאגוד בקשר גמור

הלכות לולב סימן תרנא המשך מעמוד 246

(סי' ט"ז) ב' דעות האם יהפוך את הלולב ראשו לצד מטה, או שלא יהפכו ולעולם ראש הלולב יהיה כלפי מעלה, וראה במשניב שם (סי' ט"ז) מה שכתב שיותר טוב שלא להפכו, עיי"ש.

29) ואם ביום טוב ראשון נטלם הפוכים, כתב להלן (סי' נו) שצריך לחזור ולברך גם שהחיינו בשביל המין שנטלו מהופך. אכן, כתב החיים וברכה (סי' מב שם ד"ה דע) שזה דוקא אם הניח את הלולב מיד ואחר כך ראה שאיזה מין היה הפוך, אבל אם לפני שהניח את הלולב מיד, ראה שהוא מהופך, יהפוך את אותו המין וינענע מחדש ואין צריך לחזור ולברך כלל.

30) אכן, אם נטלם באלכסון, מבוואר לקמן (סי' מה) שזה נחשב כדרך גידלתו.

הוא מן התורה, אבל בשאר ימים שחייב הנטילה ובמדינה) הוא מדרבנן, אין צריך לחזור וליטלו, וזה שלא כדעת הכף החיים (סי' א) והשריע הרב (השלמה סי' ז) שלא חילקו בין יום ראשון לשאר ימים, ונראה מדרבניהם שסוברים שגם בשאר ימים נסך לחזור וליטלו כדן.

[משנ"ב ס"ק טז]

דְּבַעֲיִן שֵׁשֶׁלֶן דְּרַךְ גְּדִילָתָן בְּאֵילָן²⁷, [אם הפך²⁸], אֶפְלוּ בְּדִיעֲבַד לֹא יִצְאָה²⁹ וכו', דָּנָם פְּשׁוּטָלִין בְּאֵשִׁיתָן מִן הַצֵּד³⁰.

27) וטעם הדבר מבוואר בגמ' (סוכה מה, ב), שלומדים מהפסוק שנאמר בעצי המשכן 'עצי שיטים עומדים', שכל המצות וביאר רש"י עצי משכן לולב הודס וערבה] אין אדם יוצא בהן אלא דרך גידלתם.

28) ובשעת הנענועים בעת שמנענע לצד הארץ, הביא הרמ"א להלן

הלכות לולב סימן תרנא המשך מעמוד קכד

[משנ"ב ס"ק ט]

עַד שֵׁשֶׁבְּרֵךְ⁴³ וכו', דְּהָא פֶּסַח הַנֶּעֱנָע הוּא מִן הַפְּצוּהָ⁴⁴.

43) והאם יש חיוב לבדוק את הלולב וזמניו קודם הברכה, כמו שמצינו בציצית לעיל (סי' ח ס"ט) שקודם שמברך חייב לבדוק ולעין בחוטי הציצית אם הם כשרים, בשו"ת מנחת יצחק (ח"י סי' מא ס"ק ב) כתב שאינו הוזהר לציצית, משום שחוטי הציצית עומדים לימים רבים, ושכיה שברבות הימים יפסלו, לכן צריך לבדוקם ככל יום, מה שאין כן בלולב שעל פי הרוח בעת קנייתם סמוך לסוכת כדקו אותם בפעם הראשונה הדק דטב, ולא מצוי שיפסלו בכמה ימים מעטים, לכן אין חיוב לבדוקם יום יום, אכן, גם בארבעת המינים באופן שמצוי שיפסלו צריך לבדוקם קודם הברכה וכגון לולב של קהל, ראה שם.

44) ולענין ברכת שהחיינו, אם נטל את הלולב ושכח לברך שהחיינו, כתב הא"א (בוטשאטש, סי' ד) שאם בירך אחר כך בשעת הנענועים יצא ידי חובה, כיון שגם הנענועים הם מצוה מחקת חז"ל, אך לכתחילה עדיף שיברך למהרה קודם נטילת הלולב. דעת הגרי"ש אלישיב (קובץ פסקים ותשובות עמ' קס), שאף אם כבר בירך ונענע, אך שכח לברך שהחיינו, יכול לברך קודם הלל, כיון שהנענועים כולל הם המשך של הנמצה. וכן דעת הגר"ש אויערבך (הליכות שלמה סוכות פי"א ס"ב), והוסיף (שם דבר הלכה אות לד), שאם לא נזכר אלא באמצע ההלל, יכול לברך בין הפרקים.

40) ואף שפסק בשו"ע להלן (סי' יב) שאם נטל את ארבעת המינים אחד אחד יצא, ואם כן לא יתפוך הלולב נמצא שכבר קיים את המצוה בהם, ואין הברכה עובר לעשייתם [ואכן כך היא דעת הא"ר (סי' טז) שיש להפוך כל המינים בשעת הברכה]. ביאר הבי"ח שכל מה שאם נטלם בזה אחר זה יצא, דייק שלאחר שיתול את כל המינים יצא למפרע, אבל מתחילה דאי לא יצא עד שיתול כולם, ולכן הברכה נחשבת עובר לעשייתו, והגרי"ש אלישיב (קובץ פסקים ותשובות עמ' קס) ביאר שכשאוחז את האתרוג הפוך הרי זה נחשב כאילו שמכוין להדיא שלא לצאת עדיין ידי חובה, כיון שרק בדיעבד יוצא כשנטלם בזה אחר זה.

41) וכן היתה הנהגת החזו"א (ארחות רבנו חייב עמ' רפ"ט אות ג), שבעת שבוירך על האתרוג לא הפכו, אלא נטלו כדרך גידולו. וכן כתב החיי אדם (כלל קמ"ה סי') שכן ראוי לעשות לכון שלא לצאת עד אחר הברכה, כי על ידי החיפוף עושים נקבים באתרוג.

42) וטעמו, שכיון שהפוך רק את האתרוג אך את שאר המינים נטל כדרך גידולם, הרי יוצא בהם ידי חובה כיון נטלם זה אחר זה [שפסק השו"ע להלן (סי' י"ב) שכשכל המינים מצויים לפניו ונטלם אחד אחד יצא ידי חובה], ונמצא שהברכה עליהם אינה עובר לעשייה, אכן, בעיקר הענין כתב בשו"ע (סי' ל) שמשמע מהגרי"א שאין צריכים כלל לחפש עיצה שיהיה 'עובר לעשייתו', וטעמו, ממשקנת הגמ' בפסחים (ו, ב) שלכן תיקנו את טוסח הברכה 'על נטילת לולב' שמשמע לשעבר, ולא ליטול לולב' שמשמע להבא, משום שמברך אחר שמחויק את כל המינים בידו וכבר יצא בהן.

הלכות לולב סימן תרנא

יואם נְשָׂרוּ מִהַעֲלִין בְּתוֹךְ הָאֲגָדָה בְּעֵינֵי שְׂמֵפֶסֶק, אֵין לְחַשׁ (דְּמִין בְּמִינוּ אֵינוּ חוּצֵין, אֲבָל שְׁלֵא בְּמִינוּ חוּצֵין, עַל־כֵּן זֶהְרָה לִקַּח (ו) הַחוּט שְׂרָגִיל לְהִיּוֹת סָבִיב (ב) (ג) [5] הַהֲרָס) (בַּהֲרִיל). **יְוָאם לֹא אֲגִידוּ מִכַּעֲדוּ יוֹם אוֹ שְׁהֲתֵר אֲגוּדוֹ, אִי אֶפְשֵׁר לְאֲגִידוּ פְּיוֹם־טוֹב בְּקֶשֶׁר מְמוּד אֲלָא אֲוִידוּ בְּעֵינִיבָה.** הגה (יא) יש מי שכתבו לעשות הקשר בדרך אחר, שברכין סביבות שלשה מינים אלו ותוסבין ראש הפך תוך העגול הקרף (טו). וכן (ג) [ג] נוהגין. והש (ד) לקשר ההס (יב) גביה יותר מן הענבה (בהריל). וישפיל ההס והענבה תוך אגוד הלולב כדי שיטל (יג) כל שלשת מינים בידו בשעת ברכה (בהריל). ויש שפרכו לעשות בלולב (ה) (יד) שלשה קשרים, וכן נוהגים (מריט) פה לולב המוול: **ב יטל האגדה בידו (ו) (טו) התקנות, (ז) (טז) ראשיהם למעלה (יז) ועקריהם למטה, והתאחרו (ח) (ט) בשמאלית: ג אטר נוטל לולב בימין כל אדם**

באר היטב

(ב) ההס, ויהיה אפילו אגוד ללולב שלא במינו אינו חוצין, דכל לנאותו אינו חוצין, כיה בנקרא. והיה אם אגוד להס בלולב, כיה בהוספות. מן אגודתם: (ג) נוהגין. אפילו בול, ד"מ, מ"א: (ד) לקשר. הקרי"י ז"ל קסב לאגוד ג' הדסים א' בעד ימין וא' בעד שמאל וא' בקציע וסלולב חתך אותו השנדה כנגד גנים בעד ימין שלו לימין ושמאל שלו לשמאל, ואותו בד של הס ששמש בקציע פטה אותו לעד ימין וטב' ענבות תשים א' ממין וא' משמאל. ועין ס"ז ססי חרין. ושל"ה קסב בשם מט"מ: ענבה בעד שמאל והס במין הלולב באמצע, וכן נוהגין: (ה) ג' קשרים. כנגד ג' אבות. וקסב ט"ז: ונהגה דהקשרים של משה דהנה מה שקשר כל הג' מינים בידו משום י"י הוא נחשב לאחד, והעשה למעלה עוד שנים אם אפשר לו, ע"ש. וצריך לאגוד בדרך גדילתן, של"ה: (ו) התקנות. וקסב ב"י בשם א"ח דאם נטלן ענינים בידו א' דלא יצא, וט"ז ס"ק יד חולק עליו וקסב הפשט אם נטלו ביד אחד וישא, ע"ש, וצ"מ של"ה הדר"א ה"ח ס"י חרין: (ז) ראשיהם. ואפילו בדיעבד לא יצא אם הפכו א' מהם, ט"ז: (ח) בשמאלית. וקרי"ם נטילת אחרו בשמאל ואח"כ

שערי השו"ע

ה"י מינים כדי לקום הפסח את הפסח בלא ברכה, ע"ש, מבאר דאף שצ"ע חסד ס"ל דלא מקני לענין ברכה ואף רלא קטום. וכן בשו"ת מנהיג ח"יב אם אפי' ששולו הקהל נמצא שלא היה רק ב' פני הסס וסודו וישלו בלא ברכה, והביא' בר"י, ע"ש: [3] ההס, עב"ה. וקסב במט"מ שיש לומר ההס לגודו, דלפעמים מנת עקבו של זה בעד ראשו של זה וזה ולפעמים מופסים הנאשים לתוך שלא ישרו השלים לבו ישרו ודקף את הכיה וקטינים בדרך גדילתם, ע"ש, וכ"כ של"ה והביא' בא"ח: [ג] נוהגין. וע"ש מט"מ בשם טהר"ל שפ"ל ששה מינים לא יהיה פחות לולב למעלה רק ששה וקיים ורשעא רבא דתרי אגודו ע"ה ע"ה. ועין בפ"מ שכתב: וישפיל בוי"ט א' שלא היה עליו תלשין מלולב אי שרי לתלש מלולב ולעשות אגוד, י"ל דשרי, דכל בתולש ליה פה אגוד, עין ביצה וקטינים שבו, פכ"ל. ועין סימן שכ"ב ס"ק יא"ו שנתרן מדקדקי קמחא קצת פנה שכתב: וקטום עלה מלולב לאגוד מליכ"ב בדי"ט בקשר השפ"ח או ראהו מפיא דנא"י לה"ס, ע"ש, וכן העולם ונהגים הקרא בזה שלא לתלש בוי"ט ומכניס עליו לולב עב"ה, ודקרי"ם הפסחים נאח"ס כ"ו, ואם שכח להסין נא"י לו לאגוד בענין אחר, כדקדק ע"ש נהגים לתלש בשני דא"כא שנו, ופשיטא דלערוך מצוה שרי בקדו"ה, ומי"מ טוב לעשות באגוד: [ח] בשמאלית. עב"ה. ועין לקמן ס"ק י"ג. ועין מח"ב בשם ורע"א שפ"ט לולב קדם יש לי על טה שיקמן, וקרי"ם י"ל

משנה ברורה

בקע"ף ז, (יב) מפל מקום לכתחלה במקום האפשר לא עבדינו: (יד) שלשה קשרים. פנגד (יג) שלש אבות. ונהגה דהקשרים של משה, והניו מה שקושר כל השלש מינים ביחד משום נוי, הוא נחשב לאחד, ונעשה למעלה עוד שנים אם אפשר לו [ט"ז]. ובאגדה נכה משמע²⁰, שלשה קשרים בלולב עצמו לכד הקשר הכישי שאגוד השלש מינים יחדיו²¹, (ד) ואם לא נאגוד אלא אגוד אחת, פשר. פתבו האחרונים, דצריך לעשות בענין שיכול לכספס היטב בהעליו, (ט"ז) ועל"פ צריך להיות טפח למעלה פחות ולא מקשר²²: **ב (טו) התקנות**²³. משום דהני חלמא מצוה, והתאחרו חנא. ואפילו ברוך עליו פכד ואחר"כ נטלו פעם שני, כגון בשעת אמירת הושענות, צריך לטלו במיניו²⁴, ואם נטל שניהם בידו אחת, פתב באר"ח ח"י"ם דלא יצאו²⁵, ודעת הש"י דיצא (טו) פ"ח שלא היה התאחרו עמהם באגדה אחת, ועין במשנה יחידא שחלק עליו ונעשו בהאחרות ח"י"ם, ולענין הלכה, יש להחמיר בשל מורה²⁶ וצריך לחזר ולטלו בלא ברכה: (טז) ראשיהם למעלה וכו'. דבעינן שיטלן (יז) דרך גדילתן באילן²⁷, ואם הפך²⁸, (יח) אפילו בדיעבד לא יצאו²⁹, ומטעם זה כתב מהר"ל, שאותן הלוקחים הדסים יבשים הבאים מאיטליא, גזירות וקראו ששנחים בדרך גדילתן, דלפעמים מנחים ראשו של זה בעד עקרו של זה, וכתב במשה משה, (יט) דגם לשו"טלין ראשיהן מן הצד³⁰ ה"י שלא בדרך גדילתן: (יז) ועקריהם למטה. ואח"כ על"ג דאחרו קשהוא תלוי באילן עקצו למעלה, מפל מקום מקרי (כ) דרך גדילתו עקצו למטה, אלא שהפרות מקבדין ארוה:

שער הציון

(ז) אמר והביא פטור: (ח) ב"ח. ועין פטהר"א, ולדברי ג"ם הוספות מודים בזה: (ט) טג"א אברהם: (י) עין פטור: (יא) עין במג"א אברהם פה שכתב בשם האר"י פ"ח. ולא העסקתיו פי הפרי"מגדים פתב שלא ינהג בן אלא מי שמתקן בחסידות, ובבניא ולא בפרסיא: (יב) הגר"א: (יג) מרדכי, פנגד אברהם: (ד) של"ה בשם מג"ד משנה: (טו) דרך ח"י"ם בשם אלה רבה: (טז) בן משמע טה"י, ולפי זה אם היה פאגדה אחת אפילו בדיעבד לא יצא ג"ם לה"ש. ולידיא ג"ם פנה צריך עיון, דמה קומא לן דלולב אין צריך אגוד ומה לחידה קאי ומה לחידה קאי: (יז) גר"א: (יח) פוסקים: (יט) ונהגה לי להביא רציה לדקדקי מחוספוח בך לא צמוד ב דבור הפתחיל 'הואיל' שכתבו, דקשאגודו שלא במינו אין זה השיב פמוסיף משום דלא הו' בדרך גדילתו, עין ש"ס, הרי ג"ם בדרך שכיבה לא מקרי דרך גדילתו. ועין בספר בכורי'עקב שפארקו ג"כ בן בענין זה ומסיק לתלכה במו"ח: (כ) פוסקים:

הלכות הלכות לולב סימן תרנא

ביאורים ומוספים

[משנב ס"ק ט]

והאי לחדתה קאצ"ט¹⁴² וכו', דקל לקאוחו אינו חוצץ¹⁴³, וקאפלו אס הקשר היה פקדון שאינו מינוי¹⁴⁴.

12) וביאר השו"ע הרב (ס"ג), שבין שהאגד אינו מעיקר המצוה אלא הוא הידור למצוה לא הזהירה תורה אלא שלא להוסיף בעיקר המצוה. וראה בבית הלל להלן (סי' ד"ה משום) שגם אם לולב אין צורך אגד וכל מין עומד בפני עצמו י"א שבסתמא עובר על יבל תוסף ולכרע לכתחילה אסור מדרבנן, אכן, באגד כיון שאינו נטלו בדרך גילתו אינו עובר עליו ביבל תוסף ועוד שהנטל לולב עם אגד, הרי זה מוכח שאינו עושה זאת בשביל מצוה אלא לגוי בעלמא.

13) אך להסיר את התפילין והטבעות מהיד, כתב להלן (ס"ק לו) בשם כמה אחרונים שמדינא יש להקפיד ולהסירן משום חציצה, וראה עוד שם בס"ז מה שנכתב בעיקר דיני חציצה, ולענין דיני חציצה בנטילת ערבה בחושענא רבה, ראה לקמן (סי' תרסד ס"ק כ) ובשעה"צ (ס"ק טו).

14) והמנהג הנכון, כתב רבנו מנוח (ספר המנוחה פ"ד ה"ב) שאוגדים את שלושת המינים בעלי לולב, וכן ראוי לעשות, וכן כתב בכפות תמרים (סוכה לו, ב ד"ה גמרא) שהסידים ואנשי מעשה אינם אוגדים את הלולב אלא בעלה של לולב, והביאו בסי' חיים וברכה (אות ו). וכן הביא בהלכות חג בחג (פ"ח ה"ז).

אם שכח להכין עלים תלושים לצורך איגוד הלולב מערב יום טוב, כתבו הפמ"ג (אי"א ס"ק א) והבכורי יעקב (ס"ק ה) שמותר לתלושם מהלולב ביום טוב שאין איסור תלוש מתלוש. מאידך, בוכרו תורת משה (לחיי אדם קורע דין א) וכן התהלה לחדד (סי' שכב ס"ק ו) בכתבו שאסור הדבר מעיקר הדין, ובשערי תשובה (ס"ק ג) ציין לרברי הפמ"ג לעיל (סי' שכב אי"א ס"ק ו) ששם נראה שמסתפק קצת בזה. והוסיף שגם העולם נוהגים להחמיר בזה לא לתלוש ביום טוב ומכינים עליו לולב מערב יום טוב, ולכן כתב שאם שכח להכין עליו לולב ואין לו אפשרות לאגוד באופן אחר, כמחנה שיש נוהגים לתלוש בשניו שיש בזה שינוי ולצורך מצוה מותר, ומי"מ טוב לעשות בצינעא.

לתלוש עלים מלולב כדי לאוגדו לאחר שבירך עליו למצותו, הביא במשנ"ב לעיל (סי' תרמט ס"ק מא, ובשעה"צ ס"ק לט) מהלוקת הפוסקים לגבי אתרוג שבירכו עליו ביום השני, האם כולו הוקצה למצותו או רק השיעור הנצרך לעיקר הנטילה, ואם כן אף בלולב שייך נדון זה האם כל הלולב הוקצה למצותו או רק שיעור הלולב הנצרך למצוה הנטילה. ולמעשה, התיר המהרש"ם בדעת תורה (סי' א ד"ה יש לעיין) רק אם משתמש בעלים לצורך אותו לולב ולא לצורך לולב אחר. מאידך, דעת הגר"ש אלישיב (אשרי האיש פלי"ב אות טז) שאחרי שהשתמש פעם אחת למצוה אין לתלוש עלה כרי לאגוד את המינים, והוסיף, שלפני שבירך על הלולב, יכול לקחת ממנו עלים אפילו לשימוש של חולין.

[משנב ס"ק י]

דנה מקרי לקאוחו¹⁴⁵.

15) ולכן אף כשנטל את ארבעת המינים על ידי שאוחז בקושיקלך, אינו נחשב חציצה שזה נקרא לאותו. וכן כתב בשו"ת משנה הלכות (ח"א סי' תקט) שהקושיקל הוא נוי על הלולב ולכן הוא בטל אליו, מה שאין כן כפפות [המבוארות להלן (ס"ק לג)] אינן בטלות לגבי היד ולכן י"א שחוצצות.

[משנב ס"ק יא]

התפר של צניקה¹⁴⁶ וכו', שגם הגר"א מתמה על זה¹⁴⁷.

16) וכמו שפסק השו"ע לעיל (סי' שיו ס"ה) שמותר לעשות קשר

עניבה בשבת, ואף לעשות עניבה על גבי עניבה כתב במשנ"ב (שם ס"ק כט) שמותר, והוסיף שכן יש לנהוג בלולב לעשות עניבה על גבי עניבה. אמנם לעשות בלולב קשר אחר למטה ועל גביו עניבה, כיון שהוא עומד לאיזה זמן אסור.

17) ומשמעות דברי הגר"א, כתב הארחת שבת (פ"י ה"ע כא) שמוכח שדעתו שמותר ביום טוב לקשור את הלולב קשר אחד ולברוך אחר כך את חוטי החבל סביב האגודה ולתחוב את צידי החבל בכריכה. מאידך, כתב הבכורי יעקב (ס"ק ז) שמרבי הרמ"א מוכח שאסור, שלכן כתב הרמ"א שיכרוך את חוטי החבל בלי שקשר קודם, משום שהכריכה והתחיבה מהוקים את הקשר ואסור לקשור קשר מהודק ביום טוב.

[משנב ס"ק יב]

צ"ן פלבוש¹⁴⁸ וכו', וצ"ן בכפתוי צקב¹⁴⁹.

18) שכתב (ס"ק א) שהוא מכיון שההדס החכר בפסוק תחילה, ועוד כרי שיראו את ההדס בשעת הנטילה [שעלי הערבה מתפרסים לצדדים ומסתירים את ההדס]. טעם נוסף כתב הגר"א על פי המדרש, שההדס דומה לעיניים והערבה דומה לשפתיים, והרי העיניים גבוהות מהשפתיים.

19) שנשאר (ס"ק ט) בדין זה בצורך עיון. שהרי פסק הרמ"א (ס"א) שאיטר נוטל את הלולב בימין שלו שהוא שמאל כל אדם, ואם יניח את ההדס בימין כל אדם, הרי זה תרתי דסתרי האם מתייחסים לפי ימין כל אדם או לפי ימין שלו. ועוד שמנהג העולם שסומכים את האתרוג לערבה, ואילו האיטר שיטול בשמאלו ההדסים יהיו בימין כל אדם, נמצא שסומך את האתרוג להדס ולא לערבה.

[משנב ס"ק יד]

הקאלה נ"ה משמע¹⁵⁰ וכו', שאוגד השלשת מינים [תרי"ג] וכו', פתוח ולא מקשר¹⁵¹.

20) דעה נוספת הביא החיים וברכה (אות רפח), שיש נוהגים בומינו לעשות חמשה קשרים, שלש באגוד הלולב עם ההדס הערבה, תער שנים בלולב עצמו, ונחשב הכל ביהד לחשבון שלוש קשרים.

21) והקפ החיים (ס"ק יב) הביא בשם השל"ה, שההרסים והערבות צריכים ליגע בלולב, לכן יש לאגודם באופן שלא יתפרזו עליהם לכאן ולכאן.

22) וטפח זה, כתב בשו"ע הרב (סי"א) שהוא למעלה בסוף השחרה עצמה ולא למעלה בסוף העלים, וכמבואר לעיל (סי' תרנ ס"ק ב).

[משנב ס"ק טו]

הקמית¹⁵² וכו', צריף לשלו בקמין¹⁵³ וכו', קטב באךחותיים דלא קצא¹⁵⁴ וכו', ולענין הלכה, יש להקמיר קשל תורה¹⁵⁵.

23) ואם היפך ונטל את הלולב בידו השמאלית והאתרוג בידו הימנית, הביא להלן (ס"ק יט), ובשעה"צ (ס"ק כג) שדעת כל הפוסקים שיצא, והמג"א החמיר בזה, ועל כן טוב לחזור ולנטלו בלי ברכה.

24) וראה להלן (ס"ק כד-כה), כיצד סדר נטילתם לידו.

25) וביאר החו"א (או"ח סי' קמט ס"ק א ד"ה טובה), שמדובר שנטל את הלולב והאתרוג בבת אחת ובוזה דעת האורחות חיים שלא יצא, אבל אם נטל את הלולב בימין ואחר כך נטל את האתרוג בימין, יצא בדין נטלם זה אחר זה, שהתיר בשו"ע להלן (סי"ב).

26) מבואר מדבריה, שיש להחמיר רק ביום טוב ראשון שהנטילה המשך במילואים עמוד 89

